

Сімвальнае значэнне фразеалагізмаў беларускай мовы з кампанентам *сцяна/сценка*

В.А. ЛЯШЧЫНСКАЯ

Праведзены лінгвакультуралагічны аналіз фразеалагічных адзінак беларускай літаратурнай мовы з кампанентам-лексемай *сцяна/сценка*, якая ў свабодным сваім выкарыстанні з'яўляецца найменнем аднаго з ключавых сімвалаў у беларускай карціне свету, што і стала асновай яе адбору пры ўтварэнні фразеалагізмаў. А ўведзены ў склад фразеалагізмаў кампанент-найменне сімвала надзяляе культурнай семантыкай гэтыя другасныя адзінкі мовы, утвораныя на вобразнай аснове і ў выніку пераасэнсавання выразаў з гэтым словам.

Ключавыя словы: фразеалагізм, кампанент *сцяна*, сімволіка, культурная інфармацыя, катэгорыя прасторы, стэрэатыпы, эталоны і сімвалы.

The linguistic and cultural analysis of Belarusian phraseological units with the component «*сцяна*» is presented. In its free usage the lexeme denominates as one of the key symbols in Belarusian world-view, which provided the ground for its use in phraseological units. When introduced in the structure of phraseological units, the name of the symbol endows cultural semantics upon these secondary language units that are created on an imaginative basis and as a result of re-thinking of the expressions with that word.

Keywords: phraseological unit, component «*сцяна*», symbolics, cultural information, category of space, stereotypes, samples and symbols.

Адным са складнікаў архітэктурна-будаўнічага кода культуры беларусаў (разумеецца як сукупнасць імёнаў, якія абазначаюць жыллё чалавека як цэлае ці асобныя яго часткі, што нясуць функцыянальна значныя для культуры сэнсы, надаюць гэтым імёнам ролю знакаў «мовы» культуры), адлюстраванага сродкамі фразеалогіі беларускай мовы, з'яўляецца група фразеалагізмаў з кампанентам *сцяна/сценка*. Актуальнасць вывучэння фразеалагізмаў увогуле абумоўлена найперш тым, што гэтыя другасныя адзінкі выступаюць пры іх уважлівым «прачытанні» своеасаблівымі тэкстамі культуры (нездарма іх лічаць найбольш «культураноснымі» адзінкамі кожнай мовы), а выбар фразеалагізмаў з кампанентам *сцяна/сценка* ў якасці аб'екта вывучэння ў межах артыкула тлумачыцца неабходнасцю вызначэння архітэктурна-будаўнічага кода культуры беларусаў увогуле ў беларускай фразеалогіі і ўстанаўлення месца і ролі кампанента *сцяна/сценка* з яго сімволікай у працэсе ўтварэння фразеалагізмаў і надалі ім дадатковага, сімвальнага значэння. Зварот да фразеалагізмаў з кампанентам *сцяна/сценка* тлумачыцца яшчэ і колькасным паказчыкам: выдзелена 19 фразеалагізмаў з кампанентам *сцяна/сценка* толькі ў «Фразеалагічным слоўніку» І.Я. Лепешава [1]. Важна і тое, што абраная група фразеалагізмаў не была аб'ектам лінгвакультуралагічнага даследавання.

Лексема *сцяна*, як адзначаецца ў найбольш поўным тлумачальным слоўніку беларускай мовы, фіксуецца як мнагазначная: 1) 'вертыкальная частка будынка, якая служыць для падтрымкі перакрыццяў і для падзелу памяшкання на часткі', 2) 'высокая агароджа з каменя, цэглы і пад.', 3) 'строгая бакавая паверхня чаго-н.', 4) *перан.* 'тое, што аддзяляе, раздзяляе каго-, што-н.; перашкода для чаго-н.', 5) *перан.* 'цесны рад або суцэльная маса чаго-н., якія ўтрымліваюць заслону, перашкоду для чаго-н.'/'самкнуты строй людзей' [2, с. 425].

З прычыны таго, што *сцяна* абазначала важнейшы канструктыўны элемент хаты, а хата, дом, як вядома, – «гэта не толькі матэрыяльны аб'ект. У традыцыйным грамадстве жыллё – адзін з ключавых сімвалаў культуры» [3, с. 3], менавіта за гэтай часткай хаты замацавалася сімвальнае значэнне: *сцяна* – гэта вертыкальная мяжа паміж «сваім» (засвоеным, чалавечым) светам жылога памяшкання і іншасветам вонкавай прасторы» [4, с. 468]. У выніку слова *сцяна* стала найменнем сімвала «мяжа» (параўн. дзверы з той жа сімволікай і фразеалагізмы з кампанентам *дзверы*, пра якія ўжо пісалі [5]). Менавіта гэта адметнасць і стала прычынай

адбору лексемы *сцяна* ў якасці кампанента фразеалагізмаў для абзначвання новых, абстрактных паняццяў, захавання і перадачы ў прасторы і часе культурнай інфармацыі, выпрацаванага культурнага вопыту народа, а значыць наданню пэўнай сімволікі ўтвораным фразеалагізмам, што ілюструе лінгвакультуралагічны аналіз выдзеленых фразеалагізмаў.

Так, вобраз фразеалагізма ў *чатырох сценах* сядзец, жыць і пад. – 1) ‘не маючы ні з кім зносін, у адзіноце’; 2) ‘не выходзячы з дому, з памяшкання’ ствараецца прасторавай метафарай, якая прыпадабняе знаходжанне чалавека ў замкнутай прасторы, у чатырохвугольніку дома, хаты, што ўтвараюць чатыры сцяны, адзіноцтву, адасобленасці чалавека ад знешняга свету. Праз лічэбнікавы кампанент *чатырох* фразеалагізм суадносіцца з лічбавым кодам культуры, праз кампанент *сценах* – з архітэктурна-домабудаўнічым, а ў спалучэнні з прыназоўнікам *у* – з прасторавым. У фразеалагізме захавана архетыпічная апазіцыя «ўнутраны – знешні» і «свой – чужы». Тут чатыры сцяны ўтвараюць замкнутую ўнутраную асвоеную прастору і служаць для аддзялення «сваёй» ад знешняй, «чужой» прасторы, ці з’яўляюцца мяжой паміж імі. У фразеалагізме чатыры сцяны на аснове метафары сімвалізуюць дом як цэлае, як месца адасоблення, ізаляцыі ад знешняга свету, што, несумненна, выклікае адмоўную ацэнку і неадабрэнне, параўн., напрыклад: *Штодня не будзеш сядзец у чатырох сценах, як асуджаны, хадзіць сцэжкамі, а не вуліцай*. А. Алешка; *Хто ж у гэтыя гады выседзіць летам у чатырох сценах*. В. Супрунчук [1, т. 2, с. 478]. Фразеалагізм у *чатырох сценах* выяўляе стэрэатыпнае ўяўленне беларусаў пра ізаляванасць чалавека, адасобленасць ад другіх людзей.

Выразнае сімвальнае значэнне мяжы прасочваецца і ў фразеалагізме *сцяна ў сцяну* жыць (пражываць) і пад. – ‘зусім побач, у непасрэднай блізкасці, па суседстве’, які ствараецца прасторавай метафарай, заснаванай на выкарыстанні прыназоўніка *ў* і сімвальнай функцыі сцяны як мяжы. Але вобраз фразеалагізма як размяшчэнне сцяны адной абжытай прасторы побач з другой сцяной-мяжой суадносіцца яшчэ і з духоўным кодам культуры, бо захоўвае і перадае ўяўленні і маральныя ўстаноўкі пра жыццё побач, па суседстве. Фразеалагізм адлюстроўвае стэрэатыпнае ўяўленне аб пражыванні людзей побач, жыццё па-суседску, але ў сваіх сценах, якія сімвалізуюць хату, дом як «сваю» тэрыторыю, як асвоеную прастору. Напрыклад: *Дзед Андрэй і дзед Халмон – суседзі... Пражылі яны, можна сказаць, сцяна ў сцяны ўсё сваё жыццё. А кожнаму з іх цяпер па восем дзясяткаў адгрукала* Ваданосаў [1, т. 2, с. 478].

А вось у аснове вобраза прыслоўнага фразеалагізма *як/што за каменнай/мураванай сцяной* быць, жыць ‘пад надзейнай аховай каго-н., спакойна’ ляжыць аналогія «дом – чалавек», праўда, дом праз яго частку – сцяну. Фразеалагізм пабудаваны на аснове метафары, якая прыпадабняе па аналогіі каменную сцяну таму чалавеку, які з’яўляецца надзейнай аховай, аберагае ад трывог, хваляванняў, ад пагроз і цяжкасцей, небяспечнасцей знешняга свету (параўн. прыказку *У сваёй хаце/сваім доме і вузлы сцены памагаюць*). Акаляючы свет па-за сценамі дома ўяўляецца чужым, а таму невядомым, небяспечным, што і абумоўлівае важнасць умацавання мяжы паміж «сваёй» і «чужой» прасторай, якая ў вобразе фразеалагізма знайшла сімвалічнае ўвасабленне ў кампаненце *сцяна*, галоўнай функцыяй якой з’яўляецца забеспячэнне непранікальнасці з боку знешняга свету. А камень/мур як матэрыял ці вынік пабудовы сцяны служыць сведчаннем моцы, надзейнасці і ўстойлівасці такой аховы. Фразеалагізм выступае ў ролі эталона бяспекі, аховы ад ўздзеяння знешняга свету.

Блізкім да папярэдняга выступае кампаратыўны фразеалагізм *як на каменную сцяну/гару* ‘поўнасцю, цалкам (спадзявацца і пад. на каго-н.)’, асновай пабудовы якога выступае метафара «каменная сцяна – чалавек», паводле якой такія якасці чалавека, як надзейнасць, вернасць, стойкасць, прыпадабняюцца да каменнай сцяны. Такая роля сцяны ўзыходзіць да мінулых часоў і абавязана старажытнай традыцыі будаваць сцены вакол гарадоў, манастыроў з асноўнай мэтай укрыцця і абароны ад ворагаў, ад нашэсцяў чужакоў. Фразеалагізм выступае ў ролі эталона надзейнасці і вернасці чалавека.

Да месца і ў дадатак да папярэдніх узгадаем фразеалагізм *кітайская сцяна* – ‘неадольная перашкода; поўная ізаляванасць ад каго-, чаго-н.’, які ўзнік у выніку фразеалагізацыі тэрміналагічнага словазлучэння, што называе крапасную сцяну ў Паўночным

Кітай, якая будавалася ў IV–III стст. да н. э. і служыла аховай і перашкодай ад набегу ворагаў. У фразеалагізме кампанент *сцяна* сімвалізуе мяжу, з аднаго боку, як надзейную ахову, а з другога – перашкоду. Фразеалагізм *кітайская сцяна* выступае ў ролі эталона, узора абароны ці перашкоды для негатыўнага ўздзеяння звонку ад чужакоў і ворагаў.

Вобраз і сімволіка папярэдняга фразеалагізма паслужыла для ўтварэння фразеалагізма *адгароджвацца кітайскай сцяной*, які мае празрыстую матывацыю, але зусім новае значэнне – ‘вельмі моцна, наглуха адасабляцца, адмяжоўвацца ад каго-, чаго-н.’ Паводле кампанента *адгароджвацца* фразеалагізм суадносіцца з антропным, уласна чалавечым кодам культуры, паколькі сам чалавек з’яўляецца выканаўцам дзеяння, стварае мяжу. Таму фразеалагізм служыць для выражэння неадабрэння, нясе адмоўную ацэнку такога дзеяння аднаго чалавека ці некалькіх, як адасобленасць ад іншых людзей ці ад чаго-небудзь, што цікава ці патрэбна іншым. Фразеалагізм *адгароджвацца кітайскай сцяной* выступае ў ролі стэрэатыпнага ўяўлення аб адасобленасці, адмежаванні, аддзяленні, адчужанасці.

Відавочна, дзякуючы запазычанню з рускай мовы ў беларускай мове маем прыслоўны фразеалагізм *сценка на сценку* ‘адзін на аднаго групамі (хадзіць, сыходзіцца ў кулачны бой)’, асновай вобраза якога паслужыла метафара «каменная сцяна – чалавек» (гл. *як на каменную сцяну/гару*). Вытокі ўтварэння гэтай адзінкі прасочваюцца ўжо ў семантыцы фразеалагізма, які сваёй вобразнай формай захоўвае інфармацыю пра мінулыя кулачныя баі, калі адна група людзей ішла супраць другой, адна вёска, вуліца на другую і інш. І тут кампанент-лексэма *сцяна* выступае з сімвальным значэннем сілы і моцы, паколькі такую сцяну ўтвараюць людзі, што стаяць, вобразна кажучы, цесна прытуліўшыся адзін да аднаго, галоўнае, дзейнічаюць заадно, прадстаўляюць адзінства, супрацьпастаўленае другому такому ж адзінству людзей. Напрыклад: *Дарослыя самі сценка на сценку пайшлі: аляксеўцы – тыя, што жылі за гарой, – на тых, чые дамы стаялі ў цэнтры сяла*. Гніламёдаў [1, т. 2, с. 476].

У аснове вобраза фразеалагізма *станавіцца сцяной* ‘дружна, аднадушна выступаць (у абарону чаго-н., супраць чаго-н. і пад.)’ ляжыць формула фразеалагізаванага выразу з творным параўнання, дзе сукупнасць людзей у іх адзінстве дзеянняў, імкненняў, меркаванняў прыпадабняецца да сцяны, за якой замацавана сімвальнае значэнне мяжы, а значыць аховы, моцы і сілы (параўн. *як за каменнай сцяной*). Фразеалагізм адлюстроўвае стэрэатыпнае ўяўленне пра важнасць, ролю адзінства людзей для абароны, адстойвання ці выступлення супраць чаго-небудзь.

А вось прыслоўны фразеалагізм *як сцяна* маўчаць ‘зацята, упарта’ праз кампанент *сцяна*, як і ў іншых фразеалагізмах, суадносіцца з архітэктурна-домаўладкавальным кодам культуры, дзе сцяна як найменне часткі дома функцыянуе ў ролі знака «мовы» культуры. Але ў аснове вобраза фразеалагізма ляжыць метафара, паводле якой адсутнасць маўлення, дакладней зацятасць маўчання чалавека прыпадабняецца да сцяны, за якой замацавана сімволіка сілы, моцы і якая задае сістэму іх вымярэння. Фразеалагізм выступае ў ролі эталона вытрымкі чалавека не загаварыць, не сказаць ні слова.

Кампанент *сцяна* як найменне важнейшай канструкцыі хаты, дома скарыстаны і ў фразеалагізмах, якія служаць для наймення, характарыстыкі і ацэнкі эмацыянальнага стану чалавека. Гэта два фразеалагізмы – *палезці на сцяну* ‘пачаць крайне ўзрушацца, раздражняцца, злавацца’ і *лезці на сцяну* ‘крайне ўзрушвацца, раздражняцца, злавацца’, – якія служаць для перадачы высокай ступені выражэння эмоцыі злосці ў яе праяўленні. Па-першае, фразеалагізмы захоўваюць і даносяць да новых пакаленняў іх носьбітаў інфармацыю пра скрытыя веды аб войнах у далёкім мінулым, калі ўмацаваныя гарады абносіліся высокімі каменнымі ці драўлянымі сценамі, а зверху на тых, хто штурмаваў гэтыя сцены – лез на сцяну, як адзначаецца адносна фразеалагізма *на сценку лезць* у рускай мове, «стралялі, іх калолі, аблівалі кіпнем і гарачай смалой, закідвалі камянямі. *Лезці на сцяну* азначала праяўляць выключную смеласць, а таксама – іншым разам – і безразважную гарачнасць» [6, с. 667]. Па-другое, фразеалагізмы ілюструюць метафарычнасць мыслення, дзякуючы чаму становіцца зразумелым, як ад станючай ацэнкі канкрэтнага дзеяння чалавека, што называюць словазлучэнні *лезці на сцяну* ці *палезці на сцяну* ў іх прамым значэнні, назіраецца пераход пры іх метафарызацыі ў працэсе фразеалагізацыі да наймення абстрактнага паняцця – эмоцыі і да адмоўнай ацэнкі такога эмацыянальнага стану

чалавека, як узбуджэнне, раздражненне ці злосць, які быў характэрны воінам, што абаранялі «сваю» тэрыторыю, «сваю» прастору – уласны дом, зямлю, радзіму.

Для наймення такога эмацыянальнага стану чалавека, як безнадзейнасць, немагчымасць зрабіць што-небудзь, каб выйсці з крайне цяжкага становішча, служыць фразеалагізм *хоць галавой аб сцяну біся*, што наглядна ілюструе наступны прыклад: *Настрой у Лаўрыка ўсе гэтыя дні быў вельмі цяжкі. Часам было яму так нудна – хоць галавой аб сцяну біся* [1, с. 105]. Несумненна, што сваім утварэннем фразеалагізм абавязаны назіранню за паводзінамі чалавека ў стане адчаю, вялікага гора. Такі вобраз фразеалагізма з'яўляецца агульным не толькі для беларусаў, але і для рускіх і многіх іншых народаў, вызначаючы тым самым інтэрнацыянальны характар гэтай адзінкі, параўн.: руск. *биться/колотиться головой об стенку*; польск. *walic głowa w/o mur*; англ. *Knock (run) one's head against a brick (a stone) wall*; ням. *Mit dem Kopf durch die Wand wollen*; чэш. *Bit se hlavou proti zdi* і інш.

Яшчэ адзін кампаратыўны фразеалагізм – *як/што гарох аб сцяну/сценку* ‘нічога не дзейнічае на каго-н.’ выкарыстоўваецца для выражэння неадабрэння і адмоўнай ацэнкі пра ўздзеянне з боку аднаго чалавека на другога, ці тых вынікаў і намаганняў уздзеяння, якія параўноўваюцца з вынікам удару гарошын аб сцяну, на якой ад іх не застаецца і знаку. Тут фразеалагізм, акрамя архітэктурна-домабудаўнічага кода культуры, суадносіцца з прасторавым праз кампанент *аб* і раслінным праз кампанент *гарох*, выбар якога, несумненна, звязаны з малымі памерамі гарохавага зерня ў параўнанні і супастаўленні з памерамі, а галоўнае з уяўленнем пра моц сцяны. Фразеалагізм *як/што гарох аб сцяну/сценку* набывае ролю стэрэатыпнага ўяўлення пра непрыманн, нерэагаванн на ўздзеянне, жаданне паўплываць на каго-небудзь.

Блізкім да папярэдняга паводле вобраза і семантыкі ў беларускай мове выкарыстоўваецца фразеалагізм *як/што гарох ад сцяны/сценкі* ‘безвынікова для каго-н.’, які, як і папярэдні, праз кампанент *гарох* суадносіцца з раслінным кодам, праз кампанент *сцяна* – з архітэктурна-будаўнічым і з прасторавым кодам культуры праз адметны кампанент *ад*, які разам з формай роднага склону назоўніка *сцяны/сценкі* вызначае супрацьлеглы накірунак руху гароху, у адрозненне ад прыназоўніка *аб* у фразеалагізме *як/што гарох аб сцяну/сценку*. Тут маецца на ўвазе, што ніякія дзеянні адной асобы ці некалькіх ў дачыненні да другой асобы ці некалькіх не дзейнічаюць, усё безвынікова. Абстрактнае паняцце ў міжасобасных адносінах набыло выразную форму праз параўнанне з гарохам, які не аказвае ніякага следу на сцяне пры ўдары аб яе. Кампанент-лексэма *сцяна* з яе сімвальным значэннем моцы, абраны вобраз, унутраная форма новай адзінкі надаюць сімвальнае значэнне фразеалагізму *як/што гарох ад сцяны/сценкі*, які набывае ролю эталона, меры безвыніковасці ўздзеяння.

Як вядома, нягледзячы на ўсю моц сцяна можа быць прабітай, таму і ў фразеалогіі для абазначэння і ацэнкі аднаго з абстрактных паняццяў у жыцці чалавека быў скарыстаны вобраз з гэтым дзеяннем – гэта фразеалагізм *ілбом/лбом сцяну прабіваць* ‘рабіць гранічныя намаганні для дасягнення чаго-н.’, які суадносіцца з некалькімі кодамі культуры: *ілбом/лбом* – з саматычным, ці цялесным, *сцяну* – з архітэктурна-домаўладкавальным і *прабіваць* – з акцыянальным. Тут сцяна сімвалізуе мяжу-перашкоду, якую чалавек прабівае для дасягнення чаго-небудзь важнага, значнага для яго. Маецца на ўвазе, што для ажыццяўлення задуманага, неабходнага, важнага ці складанага патрэбна прыкласці шмат намаганняў, якія прыпадабняюцца да прабівання сцяны. Вобраз фразеалагізма ўтрымлівае метафару, якая прыпадабняе імкненне чалавека дасягнуць жаданага пераадоленню такой перашкоды, як сцяна, якая сімвалізуе моцную перашкоду на гэтым шляху. Фразеалагізм адлюстроўвае стэрэатыпнае ўяўленне аб дасягненні жаданага, праўда, часцей з адмоўнай ацэнкай, асновай чаго выступае спосаб ці абраны ў фразеалагізме сродак дасягнення (*ілбом/лбом*).

Фразеалагізм *падпіраць сцяну* ‘не ўдзельнічаць у танцах, стаяць у памяшканні’ мае празрыстую матывацыю і служыць для вобразнага наймення і характарыстыкі са знакам, як правіла, «мінус» тых, хто пасіўна ўдзельнічае ў адным з актыўных відаў адпачынку чалавека – у танцах. Выкарыстанне кампанента *сцяну* пры ўтварэнні новых адзінак з пераносным значэннем яшчэ раз паказвае, наколькі важнае месца ў карціне свету беларусаў адыгрывае паняцце сцяны з яго моўным абазначэннем і набыццём сімвальнага значэння, дзякуючы якому скарыстана пры ўтварэнні фразеалагізмаў. У прыведзеным фразеалагізме кампанент *сцяна* суадносіць гэту адзінку з архітэктурна-будаўнічым кодам, а дзеяслоўны кампанент

падпіраць – з акцыянальным кодам культуры беларусаў. Фразеалагізм адлюстроўвае стэрэатыпнае ўяўленне аб адсутнасці ўдзелу ў танцах як віду дзейнасці чалавека ў пэўны час.

Фразеалагізм *ставіць да сценкі/сцяны* ‘расстрэльваць’ праз прыназоўнік *да* суадносіцца з прасторавым кодам культуры, праз кампанент *сценкі* – з архітэктурна-дамабудаўнічым, а праз кампанент *ставіць* – з антропным, паколькі дзеянне выконвае чалавек у адносінах да другога. Вобраз фразеалагізма ўтрымлівае прасторавую метафару, заснаваную на сімвальным успрыманні сцяны: сцяна прыпадабняецца моцнай перашкодзе, мяжы адлегласці паміж тым, каго расстрэльваюць, і тым, хто расстрэльвае. Узнікненне фразеалагізма *ставіць да сценкі/сцяны*, відавочна, абавязана і можа быць вызначана як эўфімістычны выраз, паколькі характарызуецца ў той ці іншай меры некаторай семантычнай непаўнатой, недагаворанасцю, няпэўнасцю, што ўласціва эўфімістычным выразам як замены вострых, грубых, непрыемных, ці табуіраваных слоў, і выкарыстоўваецца замест слова *расстрэльваць*.

Яшчэ адным беларускім фразеалагізмам з выдзеленым кампанентам з’яўляецца *прыпіраць/прыціскаць да сценкі/сцяны* ‘ставіць у бязвыхаднае становішча’, які суадносіцца з дзейнасным (*прыпіраць/прыціскаць*), архітэктурна-дамабудаўнічым (*сценкі/сцяны*) і праз прыназоўнік *да* – з прасторавым кодам культуры. Метафарычны вобраз фразеалагізма прыпадабняе безвыходнасць прыціснутаму да сцяны чалавеку, пазбаўленага такім чынам выконваць якія-небудзь дзеянні, паколькі ён заціснуты: з аднаго боку, дзейнічае сіла прыціскання, з другога – сцяна, якая сімвалізуе перашкоду, мяжу і моц. Фразеалагізм перадае стэрэатыпнае ўяўленне аб стварэнні цяжкага, бязвыхаднага становішча.

І, нарэшце, адметным фразеалагізмам у беларускай мове выступае метафарычны выраз *на сцяне размазваць* ‘суро́ва распраўляцца з кім-н., караць каго-н.’, які, як і папярэдні, суадносіцца з трыма кодамі культуры – з прасторавым праз прыназоўнік *на*, з архітэктурна-дамабудаўнічым праз кампанент *сцяне* і антропна-дзейнасным праз дзеяслоўны кампанент *размазваць*. Вобраз фразеалагізма ствараецца акцыянальнай метафарай, якая перадае «спосаб» кары (расціранне, размазванне) і такім чынам асабліва суровае знішчэнне, пакаранне чалавека. Фразеалагізм перадае стэрэатыпнае ўяўленне аб жорсткім спосабе справы, кары чалавека.

Такім чынам, лінгвакультуралагічны аналіз фразеалагізмаў з кампанентам *сцяна/сценка* ў беларускай мове выяўляе вытокі частковай канцэптуалізацыі катэгорыі прасторы, звестак аб прасторы – доме як адным з найбольш актуальных паняццяў жыццядзейнасці чалавека праз яго частку – сцяну. Сцяна выступае адным з найбольш вызначальных агульных паказчыкаў прасторавых каардынатаў чалавека (у *чатырох сценах*), сімвалізуе мяжу паміж «сваёй» і «чужой» прасторай, перашкоду і абарону, моц і сілу, месца, апору і інш., што і стала крытэрыем адбору лексемы *сцяна* як наймення сімвалаў у склад фразеалагізмаў пры іх утварэнні і крыніцы, вытоку ўласцівай для кожнага фразеалагізма культурнай інфармацыі, магчымасці скарыстоўваць фразеалагізмы ў ролі сімвалаў, эталонаў і стэрэатыпаў.

Літаратура

1. Лепешаў, І.Я. Слоўнік фразеалагізмаў: у 2 т. / І.Я. Лепешаў. – Мінск : Беларус. Энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. – Т. 2: М–Я. – 704 с.
2. Глумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5-ці т. / Рэд. тома : М.Р. Суднік. – Мінск : Выд-ва Беларус. Сав. Энцыклапедыі, 1983. – Т. 5, кн. 1: С–У. – 663 с.
3. Байбурын, А.К. Жилище в обрядах и представлениях восточных славян / А.К. Байбурын. – Л. : Наука, 1983. – 188 с.
4. Лобач, У. Сцяна / У. Лобач // Міфалогія беларусаў: Энцыклапедычны слоўнік ; склад. І. Клімковіч, В. Аўтушка ; навук. рэд. Т. Валодзіна, С. Санько. – Мінск : Беларусь, 2011. – 607 с.
5. Ляшчынская, В.А. Дзверы – сімвальны кампанент фразеалагізмаў архітэктурна-дамаўладкавальнага кода культуры / В.А. Ляшчынская // Скарынаўскія традыцыі: гісторыя і сучаснасць : зборнік навук. артыкулаў: у 2 ч. ; рэдкал. : А.М. Ермакова (гал. рэд.) [і інш.] ; М-ва адукацыі РБ, Гом. дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны. – Гомель, 2015. – Ч. 1. – С. 194–202.
6. Бирих, А.К. Русская фразеология. Историко-этимологический словарь: ок. 6000 фразеологизмов / А.К. Бирих, В.М. Мокиенко, Л.И. Степанова ; под ред. В.М. Мокиенко. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Астрель: АСТ: Хранитель, 2007. – 926 с.

РЕПОЗИТОРИЙ ГГУ ИМ. Ф. СКОРИНЫ